

**НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО імені ШЕВЧЕНКА (1892–1939) –
ПЕРША НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ**

Грина Жеваженко

*молодший науковий співробітник відділу наукової бібліографії
ЛННБ України ім. В. Стефаника*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9667-4517>

DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0315-2023-15\(31\)-3](https://doi.org/10.37222/2524-0315-2023-15(31)-3)

Розглянуто становлення Наукового товариства імені Шевченка у Львові (1892–1939) у контексті національної академії наук. На основі вивчення статутів Товариства, регламентних документів, праць його членів, а також історіографічних джерел окреслено основні напрями наукової діяльності НТШ. Проаналізовано діяльність секцій, комісії та інститутів Товариства як його основних структурних елементів.

Ключові слова: *Наукове товариство імені Шевченка у Львові, національна академія, статуту, секції та комісії НТШ, О. Барвінський, М. Грушевський, І. Франко, С. Томашівський, В. Дорошенко, М. Музика.*

Постановка проблеми. Важливе місце у розбудові української науки посідає Наукове товариство імені Шевченка у Львові (далі – НТШ). Проблематика становлення і діяльності НТШ привертала і привертає увагу багатьох науковців. Першими дослідниками були члени Товариства, які у публікаціях зосереджували увагу на певних аспектах його становлення, визначали його здобутки та окреслювали нові завдання. Це передовсім М. Грушевський [11; 13], В. Гнатюк [4], В. Дорошенко [15], І. Франко [52–53]. Друга група публікацій охоплює праці, видані після 1939 року в еміграції. Їхніми авторами були члени Товариства, які брали активну участь у розбудові української науки в умовах війни та репресій, зокрема В. Дорошенко [16], В. Кубійович, М. Чубатий, О. Пріцак [36], Я. Падох [35]. Третя група представлена розвідками сучасних дослідників О. Романіва [9–10], Я. Грицака [6–10], Б. Якимовича, Н. Зелінської [22–23], Л. Ільницької [24], В. Савенка [45], І. Демуз [14], З. Зайцевої [17–20], Н. Рибчинської [43–44], які репрезентують не лише загальну історію

осередку, передумови виникнення, а також висвітлюють процеси структуризації Товариства як наукового та окреслюють його видавничу, наукову, культурно-просвітню діяльність, наукову працю окремих членів Товариства.

Одним із перших дослідників, який у своїх працях наголошував на ролі НТШ як неофіційної академії наук, був Володимир Дорошенко. Його дослідження «Огнище української науки Наукове товариство імені Т. Шевченка» [16], видане у Нью-Йорку у 1951 році, присвячене 75-річчю заснування Товариства. Багатолітній член Товариства та директор його Бібліотеки подав ґрунтовний аналіз становлення та розвитку Товариства як наукового. Дослідник зауважив, що українська наука зародилась у НТШ, адже саме тут «виробилася українська наукова мова, склалася і ввійшла в життя українська наукова термінологія різних наукових дисциплін та велико поширився і самий засіб і зміст української науки» [16, с. 96].

Переосмислення ролі НТШ у формуванні української науки висвітлено у статті Я. Грицака й О. Романіва «Наукове товариство ім. Т. Шевченка та його внесок у розвиток духовної культури України» [10]. Дослідники зауважують, що впродовж 1892–1918 років «НТШ виконувало функції всеукраїнського академічного центру» [10, с. 68], що дало змогу вивести національну науку за межі українознавства, а у 1919–1939 роках було організатором наукового і культурного життя західноукраїнських земель. Омелян Прицак, історик та член НТШ, виокремлював у діяльності Товариства два періоди: «блискучий період 1894–1914 [...], та блідий період поміж двома війнами, до насильної ліквідації товариства у січні 1940 року» [36, с. 147]. У колективній праці «Історія Наукового товариства ім. Шевченка у Львові (1873–1948)» (Нью-Йорк ; Мюнхен, 1949) [25] історію становлення та діяльності НТШ висвітлено у трьох періодах: дореформаційний (1873–1892), довоєнний (1892–1914) та міжвоєнний (1920–1939). Сучасний погляд на періодизацію діяльності Товариства окреслив Олег Купчинський у статті «Наукове товариство імені Шевченка у Львові» [29]. Дослідник виокремлює п'ять етапів: початковий (перший) етап, який стосується діяльності Товариства імені Шевченка (1873–1892). Другий етап тривав упродовж 1892–1913 років і пов'язаний із реорганізацією Товариства в наукове під назвою «Наукове товариство імені Шевченка». Третій етап

діяльності НТШ охоплює період двох світових воєн 1913–1945 років, його О. Купчинський пов'язує як із науковими досягненнями, так і зі спадом дослідницької і видавничої діяльності. Четвертий етап – еміграційна діяльність Товариства у країнах Західної Європи, Америки, Австралії (1947–1989). П'ятий етап розпочинається відродженням НТШ в Україні у 1989 році та триває до сьогодні. У нашому дослідженні зосередимо увагу на другому і частково на третьому етапі діяльності НТШ (1892–1939). Від моменту перетворення Товариства в наукове простежимо непросте, наповнене викликами і політичними перешкодами становлення потужної наукової установи, яка не просто була беззаперечним лідером у формуванні української науки, а й стала національною академією наук.

Грунтовний аналіз сучасної вітчизняної історіографії діяльності НТШ у Львові наприкінці XIX – на початку XX ст. висвітлено у дослідженні Інни Демуз «Діяльність Наукового Товариства імені Тараса Шевченка у Львові (кінець XIX – початок XX ст.): сучасна вітчизняна історіографія» [14]. Авторка зауважує, що у працях сучасних науковців не лише переосмислено значення наукового Товариства з огляду на загальні процеси українського національного відродження, а й акцентовано становлення цілої системи національної науки: «Більшість сучасних дослідників схилиються до думки, що даний осередок у кінці XIX – на початку XX ст. набув статусу неофіційної академії, а українська академічна наука на західноукраїнських землях веде тяглість саме від цієї інституції» [14, с. 149].

Ярослав Грицак, аналізуючи етапи формування академічного статусу НТШ [8], наголошує, що, незважаючи на відсутність офіційного академічного статусу, Товариство за обсягом і рівнем наукової продукції, а також розвитком внутрішньої структури та складом академічного корпусу не поступалося перед іншими академічними центрами [8, с. 72]. Такої думки дотримується і дослідниця Зінаїда Зайцева, яка у монографії «Український науковий рух: інституціональні аспекти розвитку (кінець XIX – початок XX ст.)» [18] зазначає, що реформування Товариства супроводжувала зміна його голів та статутів і, як наслідок цього, Товариство набуло «академічної структури» [18, с. 51–52].

Увага науковців зосереджена також на діяльності визначних діячів Товариства. Любомир Винар [3], один із ключових дослідників

творчості М. Грушевського, наголошує, що ще у 1895–1897 роках М. Грушевський був «головним промотором наукової праці в Товаристві» [3, с. 45]. Продовжуючи цю думку, З. Зайцева у статті «Роль М. С. Грушевського в академізації Наукового товариства ім. Шевченка» [17] підсумовує, що М. Грушевському до початку Першої світової війни «вдалося згуртувати навколо НТШ старше і молодше покоління науковців як західноукраїнського, так і східноукраїнського регіонів» [17, с. 116]. Дослідниця (у співавторстві з Н. Ротар) також проаналізувала науково-організаційну діяльність голови Товариства у 1892–1897 роках О. Барвінського, його внесок у реформування Товариства і статуту зокрема [20].

Виклад основного матеріалу дослідження. Становлення національних академій є тривалим процесом, який насамперед спричинений потребою розвитку науки. Отож швидкий розвиток наукових досліджень та диференціація наукових галузей призвели до необхідності заснування національних академій. Я. Грицак та О. Романів у дослідженні «З іменем Шевченка» [9] відзначають, що перші академії виникли у так званих державних народів у 1603–1742 роках (італійська, німецька, французька, російська) [9, с. 17]. У народів, які на тому чи іншому етапі історії втратили національну незалежність, створення національних академій було зумовлене насамперед збереженням національної самосвідомості. Як відомо, у 1870–1880 роках на території Габсбурзької імперії (до її складу входила частина українських земель) почали засновувати слов'янські академії [3, с. 48], Югославську академію наук і мистецтва (1866), Наукове Краківське товариство (1871), яке було перетворене в Академію наук, Сербську Академію наук (1886), а також Чеську академію наук і мистецтв (1889). Діяльність національних академій затверджував австрійський уряд. Цього визнання від уряду чекали і члени НТШ. Саме ідея створення української академії наук спонукала до активного реформування Товариства і перетворення його на наукове, і вона, як зауважує З. Зайцева, «стала можливою у певному місці і в певний час, а саме, коли науковців у ній зацікавила не лише інтелектуальна сутність, але й потенційна можливість створити на її основі нову організаційну ідентичність» [19, с. 45]. Така можливість могла настати лише за сприятливих суспільно-політичних умов у країні. Юрій Головач у статті «Вчені НТШ і Український

університет у Львові» [5], аналізуючи процес виникнення академій, наводить таку модель: активна діяльність національного університету, поширення знань, створення бібліотеки та наукових шкіл і, як наслідок, формування національної наукової еліти, яка стає основою національної академії. Формування української академії на галицькому ґрунті зазнало політичного впливу і спровокувало рух цих процесів у зворотному напрямі: «від національної академії до національного університету» [5, с. 12].

Аналізуючи труднощі і перешкоди, яких зазнало Товариство на шляху його академізації, Михайло Грушевський у праці «Наші Товариства» [13] окреслив причини, серед яких: «брак у русинів вищих наукових інституцій, в виді університетів і наукових інститутів, на котрі звичайно, в нормальних обставинах, опирається робота таких товариств чи академій, як наше Товариство; тому-то приходилося йому застановлятися не тільки над тим, щоб згурадити коло себе наукові сили, а також і над тим часто, щоб сим силам дати спромогу віддаватися науковій роботі» [13, с. 198]. Припущення щодо академізації Товариства висловлював І. Франко ще у 1893 році у дослідженні «З поля нашої науки» [52]: «Науковий багаж товариства надто ще малий, по друге тому, що фонди его також дрібні, по третє, що піднесенє товариства до ранги Академії наук в Австрії залежить від волі цісаря, котрий протектором єі іменує когось із цісарської сімїї, значить, і деякі згляди дипломатичні будуть тут входити в рахунок, [...], а по четверте тому, що у нас нема і довго ще не буде людей, котріб могли двигати на своїх плечах престиж і роботу получену з рангою Академії наук» [52, с. 252]. Зауважимо водночас, що Іван Франко був палким прихильником ідеї перетворення Товариства на академію наук та причетним до реформування статутів НТШ 1892, 1898 та 1904 років.

Очікуваного від уряду академічного статусу НТШ так і не отримало. Негативну роль у цьому процесі, як зазначає З. Зайцева у доповіді «Українські історики у контексті академізації української науки на початку ХХ ст.» [19], відіграли «антиукраїнська агітація галицьких поляків» [19, с. 52], тиск російської дипломатії, а також нестача фінансування для ширшої науково-видавничої діяльності. Але основна причина, стверджує дослідниця, була пов'язана з іншими аспектами політичного життя – у квітні 1897 року Австро-Угорщина

та Росія «узгодили свої зовнішньополітичні інтереси» та уклали таємну угоду, згідно з якою на 10 років зобов'язувалися «не драгувати одне одного» [19, с. 53]. Василь Верига у дослідженні «Наукове товариство ім. Шевченка в добі Грушевського» [2] зазначає, що організація української академії наук, як і українського університету у Львові, не була внутрішньою справою лише австрійського уряду: «Проти цього виступав також і московський уряд і це було вже питанням міжнародного характеру – австрійсько-московських відносин» [2, с. 17]. Отже, австрійський уряд не задовольнив суспільно-культурних потреб українців, а за Товариством закріпилася назва «некоронованої академії наук». Ініціаторам реформ вдалося домогтися від уряду лише щорічних державних субсидій, але їхній обсяг, зазначає Я. Грицак, був незначним, порівняно як із самим бюджетом НТШ, так і з обсягом державного фінансування інших наукових установ в Австро-Угорщині [8, с. 71]. Щодо цієї ситуації Михайло Грушевський у праці «Наші Товариства» [13] наголошував: «фатальна перешкода, що незвичайно шкідливо впливає на розвій наукової роботи Товариства, – се цензурні відносини Росії» [13, с. 198].

Переформатування Товариства імені Шевченка у наукове передбачало широку розбудову української науки загалом. Утілення цієї ідеї потребувало від членів Товариства чималих ресурсів – це і робота над змінами статуту, які першочергово регулюють цілі і завдання будь-якого товариства, регулювання наукової діяльності членів Товариства, створення наукових секцій та комісій, а також широка науково-видавнича діяльність. 1892 рік для НТШ став першою сходинкою для досягнення цих цілей.

Як відомо, О. Барвінський, О. Кониський та В. Антонович – головні ініціатори реформування Товариства в наукове. Олександр Барвінський у спогадах зауважує, що за 15 років Товариство «вдоволялося отже майже лише піднесенем печатні» [1, с. 84] і не було значення задуманого засновниками, тому «найважнішою задачею переселення мого і Кониського до Львова [...] вважали ми розбуджене “Товариства ім. Шевченка” [...] до нового життя і перемену его в наукове товариство [...], щоби перегодом на сій основі могла вирости українська Академія наук, котра би плекала всі вітки науки в українським язичі і була неначе б науковим аеропагом» [1, с. 83]. Задля реалізації цієї мети О. Барвінський та О. Кониський розпочали

роботу над проектом. Так, у 1889 році у часописі «Правда» О. Кониський опублікував статтю із планом реорганізації Товариства, у якій учений окреслив майбутній устрій НТШ та ознайомив із планом роботи: «Товариство ім. Шевченка повинно бути науковим, зорганізованим на лад “србскаго ученого дружтва” або колишнього “towarzystwa przyjasioł nauki” в Кракові, що би стало засновником будучої українсько-руської академії наук» [27]. Розуміючи, що реформа Товариства можлива лише за зміни чинного статуту, науковці почали роботу над його проектом. О. Барвінський згадував про цей період роботи: «Від проф[есора] Стояна Новаковича мав я статут “Србскаго ученог дружтва” в Білгороді, з Оссолінеум роздобув я статут колишнього краківського “Towarzystwa przyjasioł nauki” і краківської Академії наук, та статути польських наукових товариств в Познаню і Тор[у]ні» [1, с. 84]. На основі цих матеріалів Барвінський і Кониський розпочали укладати статут. Але після від'їзду О. Кониського зі Львова О. Барвінський проєкт завершував сам. 19 квітня 1890 року Загальні Збори Товариства проєкт не ухвалили. Натомість призначили комісію – О. Барвінський як внескодавець, Сидір Громницький, доктор Омелян Калитовський і доктор Олександр Огоновський, – яка, проаналізувавши проєкт О. Барвінського, затвердила його з певними правками. Ухвалити новий статут вдалося лише на Загальних Зборах Товариства 13 квітня 1892 року. О. Барвінський згадував: «Загальні збори для ухвали статуту відбулися в касиновій салі “Народного дому” (без участі проф[есора] Медвецького) а між зібраними проявилось велике одушевленє, котрому дав вислів у своїй промові проф[есор] д[октор] Ол[ександр] Огоновский» [1, с. 86].

Новий статут 1892 року розширював і уточнював сферу діяльності Товариства: декларував його науковий статус, визначив галузі, які воно планувало розвивати, та структурував роботу у трьох наукових секціях: Історично-філософичній, Філологічній та Математично-природописно-лікарській. Для деяких «спеціальних справ наукових», як зазначалося у статуті 1892 року, працювала «комісія наукова» [48, арк. 1]. Згідно з поставленими цілями Товариство мало «плекати та розвивати науку і штуку на українсько-руській мові, зберігати та збирати всякі памятки [...] України-Руси» [48, арк. 1]. Для цього члени Товариства зобов'язувалися здійснювати наукові дослідження з української й слов'янської філології й історії української

літератури та науки, історії й археології України, а також вивчати науки політичні, економічні, правничі, математичні, природничі, географічні та лікарські. Важливу увагу Товариство приділило організації наукових розмов, дискусій, відчитів, проведенню з'їздів учених, літераторів й артистів, а також видаванню «Записок НТШ» та інших наукових праць, збиранню матеріалів до Бібліотеки й музею, утримуванню друкарні й книгарні.

Такі зміни були важливим кроком для організації наукового життя Товариства. Проте спалахнули суттєві суперечки щодо членів Товариства, які поділялися на *дійсних, засновників і почесних*. Серед критеріїв належності до дійсних членів зазначалося, що це могла бути «принята виділом кожда особа українсько-руської народности» [48, арк. 2]. Як зауважує Л. Винар, такі положення у статуті «не відповідали напрямним праці Товариства» [3, с. 27] як суто наукового. У часописі «Житє і Слово» І. Франко зазначав, що статут 1892 року «зупинився на половині дороги між звичайним товариством, доступним для всякого, а [і] товариством науковим», і наголошував, що така постанова у статуті «*de jure* відбирає секціям науковий характер» [53, с. 475–476]. Згодом, у 1900 році, Грушевський констатував: «Статут 1892 р. мав ту хибу, що, широко розчинивши двері Товариства для членів з усіх верств українсько-руського народу, не відріжнив їх компетенцій адміністраційних від наукових; тому кождий член, хоч би з найнижчим цензом освітнім, міг бути членом секції й рішати в наукових справах» [13, с. 196].

Затвердивши новий статут, на Загальних Зборах 13 квітня 1892 року обрали і нового голову Товариства – Юліана Целевича, після його смерті у грудні 1892 р. – Олександра Барвінського, який очолював його до лютого 1897 року. Як голова Товариства він організував реферування матеріалів та статей, призначених до друку у «Записках НТШ», другий і третій том яких вийшли за його редакцією, а також розпочав роботу над черговими змінами до статуту. У червні 1896 року О. Барвінський на зборах Товариства повідомив про необхідність перегляду чинного статуту й ознайомив із проєктом змін, який підготували Виділ та статутова комісія (К. Левицький, С. Федак та І. Франко). Цю роботу, яка тривала два роки, супроводжували дискусії і суперечки між членами Товариства.

Переломним моментом у цей період було обрання головою Товариства Михайла Грушевського, роль якого стала ключовою

в ухваленні нового статуту у 1898 році. Михайло Грушевський очолював НТШ від 2 лютого 1897 року до 29 квітня 1913 року. Саме у цей період відбулася структуризація Товариства як наукової інституції: змінено статут (1898 і 1904), налагоджено плідну науково-видавничу діяльність. Варто зазначити, що у 1913 році також проєктували зміни, але їх не прийняли, тому статут 1904 року з невеликими доповненнями діяв до вимушеного розпуску Товариства у 1940 році.

Реформа статуту 1898 року, завдяки наполегливості Михайла Грушевського, який намагався наблизити НТШ до типу академії, змінювала формат Товариства. За новими змінами, члени Товариства поділялися на *дійсних* – їх обирали лише за пропозицією наукових секцій за наукові досягнення, *звичайних* – які не мали вирішального голосу в наукових справах Товариства, *членів-засновників* та *почесних* членів. До дійсних членів могли зарахувати членів Товариства, які проводили наукові дослідження і публікували наукові праці у «Записках НТШ» та інших наукових виданнях Товариства: «Дійсних членів іменує виділ на пропозицію одної з секцій товариства за самостійні наукові праці, а передовсім за визначну участь в виданнях товариства» [49, арк. 2 зв.]. Членські внески дійсні члени не сплачували, оскільки їхнім внеском у Товариство мала бути винятково наукова праця. Решта колишніх дійсних членів Товариства, що не відповідала цим вимогам, утворювала категорію *звичайних* членів. Інституції і закордонні члени отримали право брати участь у Загальних Зборах через свого «заступника», яким міг бути член Товариства. Михайло Грушевський у 1899 році на Загальних Зборах Товариства відзначив: «Важним фактом в життю Товариства була довершена, сього року його реформа, що входить в житє з сим роком чи з сими загальними зборами. Її головною прикметою було – глибоше переведенне наукового характера нашого Товариства через цілу його організацію, і по тій довгій історії, яку має ся реформа, переведенне її в житє свідчить про глибоку свідомість членів наукового і взагалі культурного значіння Товариства» [12].

Як відомо, керував роботою НТШ Виділ на чолі з головою і науковим секретарем. Виділ НТШ займався адміністративними, фінансовими та видавничими справами. До його функцій належало вирішення питань матеріального забезпечення Товариства, врегулювання роботи друкарні, заснування музею, книгарні та Бібліотеки

Товариства, а також встановлення та налагодження відносин із вітчизняними і закордонними науковими установами. Роботу Виділу регулював статут, а також «Регулямін т. є. внутрішній устрій Наукового товариства імени Шевченка» [42], де, крім адміністративних функцій, зазначали також і справи наукові. Наукова робота Виділу полягала у читанні, розборі й оцінюванні поданих наукових праць; «оцінці робіт, задля преміювання і пісьля спроможности оповіщуванє тем на такі роботи; розбір і відповіді на питання властей в справах наукових» [42, арк. 1]. Такі наукові питання могли розглядати на Загальних Зборах і з'їздах наукових, засіданнях наукових секцій, у комісіях наукових, у виданнях Товариства.

Наукову роботу Товариства провадили у **секціях і комісіях**. З 1892 року розпочали роботу Історично-філософська, Філологічна та Математично-природописно-лікарська секції. Правила створення *секції* регулював статут Товариства – для цього мало бути не менше 5 дійсних членів (за статутом 1892 року), а від 1898 року – не менше 10 дійсних членів. Кожною секцією управляв директор, секретар та їхні заступники. Для деяких «спеціальних справ наукових», як зазначено у статуті 1892 року, обирали окрему наукову комісію. Статут 1898 року деталізував умови роботи *наукових комісій* – кожна секція мала надати науковій комісії «Регулямін секцій і наукових комісій Наукового Товариства ім. Шевченка», який би відповідав загальному планові діяльності Товариства [41]. Так, «Регулямін» за 1900 рік визначав секції внутрішніми органами Товариства в наукових справах, основною метою яких є «розвивати наукову роботу кожда у своїй групі наук», а наукові комісії були допоміжним органом секцій [41, с. 46]. Також «Регулямін» встановлював і дні засідань у кожній секції. Згодом, у 1904 році, затвердили новий статут, який розширив і уточнив завдання секцій, надавши їм науково-адміністративної функції. Кожна секція обирала президію й укладала список кандидатів на дійсних членів раз на рік, а рішення з наукових питань ухвалювали більшістю голосів за участю директора, заступника та щонайменше двох членів секції. Власне наукова робота секцій полягала у дискусіях щодо наукових праць, які надходили від авторів; плануванні тем; оцінюванні рефератів, вирішенні поточних справ; обговоренні секційних видавництв і виборі їхніх редакторів, а також поданні до Виділу

пропозицій щодо затвердження дійсних і почесних членів. Адміністративна робота секцій полягала у виборі управи секцій, внесенні до виділу Товариства пропозицій щодо призначення премій, а також не лише заснування наукових комісій, а й контроль їхньої діяльності. Кожну наукову працю могли публікувати у наукових виданнях Товариства лише після апробації у секції, за винятком дрібніших заміток, рецензій та справоздань, за публікацію яких відповідали редактори [41, с. 47].

Результативна наукова робота секцій розгорнула науково-видавничу діяльність Товариства загалом. Так, від 1897 року зі зростанням наукової активності членів Математично-природописно-лікарської секції з'явився перший том «Збірника Математично-природописно-лікарської секції НТШ» (1897–1939, 32 т.) за редакцією Івана Верхратського. Цей збірник дослідники називають першим національним серійним виданням у галузі точних наук [30, с. 66]. З 1898 року почали виходити «Збірник Історично-філософічної секції» та «Збірник Філологічної секції».

У Філологічній секції, яку очолював Іван Франко, і належних до неї комісіяx українські та закордонні науковці досліджували мову, етнографію, літературу, термінологію, бібліографію. Їхня робота, як зазначав Василь Лев у доповіді «Філологічні науки в рамках Наукового товариства ім. Шевченка за сто років» [33], «полягала у вивченні самостійності української мови і літератури як окремої серед слов'янських культур, незалежних передусім від російської» [33, с. 24]. У Філологічній секції першими дійсними членами були: О. Барвінський, В. Гнатюк, М. Дикарив, І. Кокорудз, О. Колеса, О. Кониський, В. Коцовський, С. Смаль-Стоцький, К. Студинський, І. Франко. Так, у 1904 році на засіданні Філологічної секції Кирило Студинський порушив питання щодо публікації листів українських літературних діячів і запропонував секції видати насамперед листування Якова Головацького за 1850–1862 роки, яке тоді зберігалося у бібліотеці «Народного Дому» у Львові [67, с. 15]. Члени секції підтримали проект і доручили К. Студинському працювати над виданням. Листування опублікували у двох книгах: «Кореспонденція Якова Головацького в літах 1850–62» у 1905 році у «Збірнику Філологічної секції Наукового товариства імені Шевченка» (т. 8/9) і «Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49»

1909 року у «Збірнику Фільологічної секції Наукового товариства імені Шевченка» (т. 10/11). Для підготовки повних і критичних видань відомих українських письменників при Філологічній секції була заснована «Українсько-руська бібліотека» (1902–1938, 8 т.), яка мала на меті ознайомити читача з творчістю письменників та стати основою для наукових досліджень. Так, на засіданні Філологічної секції 19 червня 1902 року М. Павлик зачитав реферат, у якому повідомляв членів секції про знахідку, яку виявив під час роботи над архівом Михайла Драгоманова. Це були три неопубліковані листи Осипа Юрія Федьковича до М. Драгоманова за 1876 рік, а також автограф поеми О. Ю. Федьковича «Слава Ігоря». Референт зазначив, що «поема Федьковича “Слава Игора” належить до післаних Др[агоманову], в другій половині 1875 р.» [66, с. 12]. Члени Товариства доручили М. Павлику передати текст поеми у видавництво Товариства для подальшої публікації у 1902 році у другому томі «Писаня Осипа Юрія Федьковича» (т. 2: Повісті і оповідання). Зауважимо, що повне критичне зібрання творів О. Ю. Федьковича в 4 томах (6 книгах) видала Філологічна секція НТШ у серії «Українсько-руська бібліотека».

Найширше розгорнули наукову працю члени Історично-філософічної секції на чолі з Михайлом Грушевським. Першими дійсними членами секції були Ф. Вовк, М. Грушевський, С. Дністрянський, К. Левицький, В. Охримович, П. Стебельський, О. Терлецький, С. Томашівський, Я. Шульгин. Наукова робота у секції чітко розподілялася між науковими комісіями. Дослідники зауважують, що праці членів Історично-філософічної секції охоплювали практично всі періоди історії України – від найдавніших часів до кінця ХІХ ст. [45], опубліковані як окремі студії, розвідки, а менші за обсягом матеріали друкували у «Записках НТШ» [28]. Насамперед це «Збірник Історично-філософічної секції Наукового товариства імені Шевченка» (1898–1934, 17 томів), у якому вийшла «Історія України-Руси» М. Грушевського в 11 книгах, «Українсько-руський архів» (1906–1921, 15 томів). Крім роботи над збірниками та виданнями секції і комісій, також затверджували статті до «Записок», де приділяли увагу актуальності запропонованих матеріалів та якості викладу. На засіданні Історично-філософічної секції у квітні 1904 року Михайло Грушевський розглянув праці В. Доманицького

«Козаччина на переломі XVI–XVII вв. (1591–1603)» і З. Кузелі «Антропология і археология в західній і середній Європі в рр. 1900–1902», які ухвалив до друку у «Записках НТШ», зауваживши про працю В. Доманицького: «Автор звернув головну увагу на доповнення фактичного матеріалу і значно доповняє суму фактів, зібраною в попередніх розвідках присвячених сьому часу; рівнож в освітленню козацьких рухів використовує він новіші погляди нашої історіографії» [67, с. 15]. Ці праці опубліковані у «Записках НТШ» у 1904 р.: В. Доманицького – Т. 60–62, кн. 4–6, З. Кузелі – Т. 60–61, кн. 4–5.

Важливу роль у розвитку Математично-природописно-лікарської секції відіграли Володимир Левицький та Іван Верхратський, які редагували «Збірник Математично-природописно-лікарської секції» (до 1909 р. під керівництвом І. Верхратського). Першими дійсними членами секції були Г. Величко, І. Верхратський, І. Горбачевський, О. Дакура, В. Левицький, П. Огоновський, Є. Озаркевич, І. Пуллой, Щ. Сельський, О. Черняхівський. Одним із першочергових завдань для членів секції було вироблення фахової української термінології. Згаданий секційний збірник мав окремий розділ «Термінологічний витяг з цілого випуску», де публікували статті і замітки про впровадження медичних, хімічних та фізичних термінів. До деяких статей автори подавали також словники з поясненнями термінів, ужитих у статті, та подавали їхній українськомовний відповідник. Зауважимо, що Іван Верхратський був одним із перших, хто упорядкував та видав українську природничу термінологію у праці «Початки до уложення номенклатури і термінології природописної, народної», яка вийшла впродовж 1864–1879 років накладом Ставропігійського інституту (вип. I–VI). Теорія українського терміна представлена також у працях В. Левицького «Начерк термінології хімічної» (1903), І. Горбачевського «Уваги о термінології хемічній» (1909), С. Рудницького «Начерк географічної термінології» (1909) [34, с. 113]. Результатом термінологічної діяльності вчених НТШ, як зауважує Г. Мацюк у повідомленні «Роль учених НТШ у становленні української наукової термінології», було формування нових термінів у різних галузях науки, наприклад мінералогічних назв (І. Верхратський), термінології електроніки (В. Кучер), медичної термінології (Є. Озаркевич і Щ. Сельський), бактеріологічних термінів (О. Дакура) [34, с. 113].

Члени Товариства значну увагу приділяли також науково-організаційним питанням у секціях. З публікацій у «Хроніці НТШ» за 1911 рік дізнаємося, що члени Математично-природописно-лікарської секції з метою поліпшення якості матеріалів обговорювали редагування збірника і вирішили вміщувати у виданні рецензії на всі важливі природописні праці, які містять інформацію про українську територію; замінити хроніку ширшими оглядами досліджень із математично-природописної галузі, а також подавати рецензії на найважливіші математично-природописні твори [61, с. 14].

Наукові комісії Товариства деталізували його працю, оскільки групували дослідників за галузевим принципом. До основних критеріїв заснування *наукових комісій* Зінаїда Зайцева зараховує «наявність групи вчених, здатної функціонувати як осередок науки з усіма її атрибутами – самостійними дослідженнями, публікаціями, періодичними спеціалізованими виданнями» [18, с. 272]. Згідно з публікаціями у «Хроніці НТШ» на 1900 рік у Товаристві функціонувало п'ять комісій: Археографічна, Правнича, Етнографічна, Язикова (мовна) та Лікарська. До наукової роботи у 1909 році доєдналася Бібліографічна комісія як орган трьох секцій, а також Фізіографічна комісія при Математично-природописно-лікарській секції. Згодом Правнича комісія припинила діяльність, оскільки її функції частково перейшли до створеної у 1908 році Статистичної комісії і до нового правничого Товариства українсько-руських правників, яке заснували поза НТШ і яке почало видавати часопис.

Комісії безпосередньо готували матеріали та документи до публікації у виданнях. Членів комісії обирали за пропозицією секції і затверджували на її зборах. Усі консультації та дискусії у межах кожної комісії затверджували на зборах секції. Правнича комісія видавала «Часопись правничу» (1894–1900, 7 щорічників), а у 1900–1912 роках – 10 томів під назвою «Часопись правнича і економічна», «Правничу бібліотеку» (1901–1909, 2 томи). Археографічна комісія у 1895 році почала видавати «Жерела до Історії України» (1895–1924, 11 томів) і «Памятки українсько-руської мови та літератури» (1896–1930, 8 томів). Етнографічна комісія, офіційно створена як наукова комісія у 1898 році, перебрала на себе видавання «Етнографічного збірника» (1895–1929, 40 томів), а також розпочала

видавати «Матеріали до українсько-руської етнології» (1899–1929, 22 томи). Упродовж 1909–1938 років вийшло 5 томів «Студії з поля суспільних наук і статистики», які готувала Статистична комісія. Ці праці, як зауважують дослідники у колективній праці «Історія Наукового товариства ім. Шевченка у Львові (1873–1948)» [25], відкрили нову епоху у вивченні історії не тільки України, а й усієї східної Європи [25, с. 40]. Бібліографічна комісія видавала «Матеріали до української бібліографії» (1909–1937, 7 томів). За ініціативою Бібліографічної комісії Виділ зорганізував у Товаристві окреме Бібліографічне бюро під керівництвом Володимира Дорошенка, завдання якого полягало у зібранні всіх тогочасних українських друків і реєстрації їх для видавання поточної бібліографії з 1911 року, а також в укомплектуванні Бібліотеки Товариства. Бюро публікувало матеріали у «Літературно-Науковому Вістнику» у рубриці «Нові українські книжки і брошури». Через відсутність достатнього фінансування видавання поточної бібліографії припинили у березні 1912 року.

Результат потужної наукової роботи секцій та комісій відображений у розвитку історичних наук у наступні роки. Зінаїда Зайцева у монографії «Український науковий рух: інституціональні аспекти розвитку (кінець XIX – початок XX ст.)» [18] зауважує, що «на основі кадрового потенціалу комісій та їх наукової спадщини у структурах Української Академії наук відбувалася подальша формалізація» [18, с. 125] наукових дисциплін. У передмові до ювілейного, 150-го збірника «Записок НТШ» М. Грушевський констатував: «Секція математично-природничих наук, лікарська комісія, статистична комісія, правничка комісія, етнографічна комісія, археографічна комісія – через посередництво київського Товариства, приготували ґрунт для всебічної праці в сих ділянках» [11, с. VI].

Пропозиції щодо участі в наукових виступах, конференціях чи відрядженнях також висували члени наукової комісії, які затверджували секція та Виділ. Взаємозв'язок комісій, секцій і Виділу можемо простежити на прикладі організації наукового відрядження Степана Томашівського до Рима у жовтні 1911 року – січні 1912 року. У квітні 1910 року С. Томашівський працював у Ватиканському архіві Рима. Про знайдені там документи з української історії розповів М. Грушевському, який разом із членами Археографічної комісії вирішив звернутися до Міністерства освіти з проханням надати

місце для подальшої роботи в римському архіві. У звіті про наукову роботу Товариства за 1910 рік зазначалося: «Колиб міністерство прихилило ся до просьби, то се була би дуже користна річ для дальшого розроблюваня української історії, бо в Римі криється багато матеріялів, нетиканих іще чужими істориками, або тільки мимоходом» [60, с. 11]. 13 вересня 1911 року Археографічна комісія доручила Степану Томашівському ознайомитися з «матеріялами до української історії в архіві Пропаганди» [61, с. 17], а 4 жовтня виділ Товариства офіційно повідомив, що Міністерство просвіти затвердило Степана Томашівського членом «Istituto austraco di studii storici» на три місяці. Після повернення із відрядження С. Томашівський подав до Виділу «Тимчасове справоздане з археографічних занять у Ватиканським архіві в Римі» [62, с. 15–17], детально прозвітувавши про роботу в Римі: «За весь [...] час праці в архіві мав я можливість переглянути докладно нунціатури за рр. 1648–1660 і виписати, зглядно визначити з них все те, що дотикає української історії» [62, с. 16]. «Знайдені, придатні для української історії, матеріяли використав я трояким способом, роблячи: повні копії, ексцерити і регести – відповідно до ваги поодинокого акту чи документу. Копії і виписки робив я сам або поручав фаховому копістови і в сім другім випадку кошти покрито Товариство» [62, с. 17]. Зібрані матеріяли С. Томашівський опублікував у 1919 році під назвою «Ватиканські матеріяли до історії України. Т. 1. Донесення римських нунціїв про Україну (1648–1657 рр.)». Згодом, у 1924 році, вони були вміщені у XVI томі «Жерел до Історії України».

Отже, обрання Михайла Грушевського головою НТШ поживило його науково-видавничу діяльність. Насамперед налагодилося регулярне видавання «Записок НТШ», які стали осередком наукової праці не лише для вчених Товариства, а й для науковців із Великої України. За його редакцією упродовж 1895–1913 років вийшло 112 томів «Записок НТШ» спочатку як кварталника, а згодом, із запровадженням нових рубрик і розширенням тематики часопису, – як двомісячника. Н. Зелінська та В. Савчук у статті «“Записки Наукового товариства імені Т. Шевченка”: Міст між минулим і майбутнім» [23] зауважують, що видання вирізнялося «цінністю наведених відомостей: тут публікувалися матеріяли, що створювали обличчя усієї української науки» [23, с. 9]. Аналізуючи «Записки

НТШ» як один із зразків українського наукового видання, Н. Зелінська у монографії «Наукове книговидання в Україні: історія та сучасний стан» [22] зауважує, що першочергово видання було розраховане на «читача-науковця, а то й просто зацікавленого і лише до певної міри науково підготовленого читача» [22, с. 44]. Згодом, після поділу Товариства на наукові секції, тематика «Записок» звузилась і була орієнтована на науковців певної галузі. Зауважимо, що така диференціація поширилась і на інші наукові видання Товариства, які виходили як друковані органи наукових комісій. Зазвичай у «Записках НТШ» публікували не лише ґрунтовні монографічні дослідження, а й короткі джерелознавчі розвідки з історії, етнографії та літератури у розділі «Miscelanea»; рецензії та критичні огляди праць з українознавства і слов'янознавства. Спочатку «Записки НТШ» були друкованим органом усіх трьох секцій НТШ, а згодом – через активну наукову роботу комісій і секцій Товариства – з'явилися вузькоспеціалізовані видання. Тому з 1897 року «Записки» разом із «Збірником Історично-філософічної секції» (1898) стали друкованим органом суто Історично-філософічної секції.

Фіксацію подій наукового життя Товариства взяло на себе науково-інформаційне видання «Хроніка НТШ». За 1892–1938 роки вийшло 74 випуски з інформацією про роботу всіх структурних елементів Товариства – Виділу, наукових секцій і комісій, Бібліотеки та музею. На сторінках «Хроніки» публікували відомості про наукові видання Товариства, які вийшли друком за певний період, відомості про дійсних членів, перелік організацій, які обмінювалися виданнями з НТШ, та ін. Публікації у «Хроніці» про діяльність наукових комісій слугують додатковим джерелом для дослідників, оскільки детально описують роботу у секціях: подають не лише відомості про засідання в комісіях, а й висвітлюють інформацію про предмет дискусій, зміст рефератів.

1913 рік для НТШ став переломним – з посади голови пішов Михайло Грушевський, внаслідок чого українська наука зазнала «великого удару» [3, с. 117]. Тривалий конфлікт серед членів Товариства у 1913 році призвів до розколу, а в результаті – до усунення М. Грушевського з посади голови. Очільником Товариства став Степан Томашівський. Історик Ярослав Грицак у статті «Конфлікт 1913 року в НТШ: причини і причинки» [6] зауважує, що причина конфлікту

була пов'язана не лише з опозиційними групами, які час від часу виникали у Товаристві, а й недовершеністю самої структури Товариства: «першопричиною був суперечливий статус НТШ як наукової інституції та громадської організації водночас» [6, с. 321].

Черговим ударом не лише для української науки, а суспільності загалом став початок Першої світової війни, окупація Львова російськими військами (1914–1915), згодом – початок польсько-української війни, становлення польського окупаційного режиму і, як наслідок, – репресії. Змінився і характер роботи Товариства – до 1917–1918 років завданням НТШ було «довести в своїй ділянці права на окремішність української нації» [25, с. 32], а після подій 1918–1919 років, «коли ці права довело українське військо», основна роль Товариства полягала у розвитку власне наукової праці. Але в цей період зі зрозумілих причин наукові збори і наради у Товаристві були не можливими, а з початком польсько-української війни за повної втрати краєвих та державних субвенцій наукова і видавнича діяльність Товариства звелася до мінімуму.

У пошуках можливостей функціонування наукового знання серед українського населення члени Товариства зосередили увагу на питаннях освітньо-просвітницького характеру. Так, з метою поширення науки серед української молоді, якій польська окупаційна влада заборонила вступ до вищих шкіл Львова, секції Товариства вирішили запровадити університетські курси. На спільному засіданні секцій 12 вересня 1919 року члени Товариства підготували програму курсів на зимовий семестр 1919/20 року, знайшли «прелегентів» – лекторів із відповідним науковим цензом – та узгодили локації. Згідно з програмою, В. Вергановський мав вести правничі виклади, В. Щурат – філологію і літературу, І. Крип'якевич – історію [37, арк. 1]. Однак тодішній генеральний делегат уряду Казимир Галецький 27 вересня 1919 року заборонив проведення курсів під приводом порушення статутних положень і чинного законодавства. Справу курсів вирішили взяти на себе спочатку «Товариство Наукових Викладів ім. Петра Могили», а потім і «Ставропігійський Інститут», оскільки їхні статuti передбачали таку функцію, але влада проведення курсів не дозволила. Усупереч забороні з осені 1920 року при студентських організаціях почали проводити підпільні систематичні університетські курси, на яких

викладали професори для небагатьох студентів. Згодом, від 1921 року, розпочав роботу Український тасмний університет, першим ректором якого став тодішній голова НТШ В. Щурат, а його викладачами – дійсні члени Товариства.

Незважаючи на тяжку політичну й економічну ситуацію, наукова робота у Товаристві тривала, хоча вже сповільнено. Наприклад, у 1916–1918 роках Товариство видало 28 назв видань [63, с. 13–14], за 1919–1920 – 13 назв [64, с. 11], за 1921–1922 – 10 [65, с. 13], 1923–1925 роки – 19 назв [54, с. 34]. Якщо порівнювати із передвоєнними показниками, то лише за 1910 рік Товариство видало 17 назв видань [60, с. 10]. Відповідно суттєво зменшилась і кількість засідань у секціях та комісіях. З 1926 року, як зазначалося у «Хроніці», роботу Товариства вдалося дещо стабілізувати – учені подвоїли працю, друкуючи свій доробок не лише у Львові, а і в інших містах України. За 1926–1930 роки загальна кількість друків Товариства становила 40 назв видань: вісім томів «Записок НТШ», п'ять томів «Збірника Математично-природописно-лікарської секції», три випуски четвертого тому «Студій з поля суспільних наук», 11 випусків «Sitzungsberichte Heft», два томи «Збірника правничої комісії», два томи «Збірника фізіографічної комісії», «Збірник історично-філософської секції», «Етнографічний збірник», «Збірник філологічної секції», «Анатомічний словник Лукасевича», «Матеріали до етнології», а також «Памятки української мови і літератури» [55, с. 87–88]. Філологічна секція провела 40 засідань, на яких учені зачитали 40 рефератів, а Історично-філософська секція на 28 засіданнях зреферувала 46 праць. На Загальних Зборах 28 грудня 1930 року Виділ Товариства зауважив: «Не зважаючи на тяжкі обставини, наукова праця Товариства розвивалася правильно. [...] Висліди нашої наукової праці значні й знаходять признання в наукових кругах інших народів, як про це свідчать рецензії праць наших авторів, розсіяні по різних наукових видавництвах» [56, с. 3].

За цей час Товариство зазнало структурних змін – робота в комісіях розділилася на *наукову* та *адміністративну*. Наукові функції виконували Археографічна, Статистична (у 1936 р. перейменована на Комісію національної економіки, соціології й статистики), Язикова комісія (згодом перейменована у Комісію української мови), Етнографічна, Бібліографічна, а також новостворені – Комісія

для класичної філології, Комісія для історії штуки, Видавнича комісія для накладів книгарні, Термінологічна комісія; відновили роботу також Правнича та Фізіографічна комісії. Адміністративну роботу провадили: Комісія для заряду кам'яницями, Комісія для заряду «Академічним домом», Друкарняна комісія, Книгарняна комісія, Бібліотечна комісія, Музейна, Комісія для розв'язання запомог із фонду літераторів.

Заснування Видавничої комісії ініціював віділ Товариства 10 жовтня 1917 року. Її склад обрано у травні 1918 року: д-р С. Томашівський – голова, д-р В. Шурат – заступник голови і члени: д-р В. Барвінський, д-р Ів. Раковський, д-р С. Рудницький. Члени Комісії уклали договори з авторами, які затверджував Віділ, а також обговорювали із секціями запропоновані до друку видання. Передовсім Видавнича комісія вирішила повторно випускати опубліковані раніше твори з вичерпаним накладом. По суті, Видавнича комісія перебрала на себе частину роботи з підготовки праць до друку, яка раніше входила до обов'язків секцій.

Структурних змін зазнали і «Записки НТШ». З 1921 року видання розділили на два окремі друковані органи Історично-філософічної та Філологічної секцій. «Праці Історично-філософічної секції» редагував Іван Крип'якевич, а «Праці Філологічної секції» – Кирило Студинський (один том – Ярослав Гординський).

Завдяки наполегливій праці членів Товариства виникали нові комісії та наукові інституції, які стали основою дослідницької роботи Товариства, але брак фінансування не дав їм повноцінно розвиватися. У 1929 році почали працювати комісії шевченкознавства та сходознавства. Саме тоді, як зауважує Я. Грицак, українська наука виходить за межі українознавства [7, с. 25]. З ініціативи Історично-філософічної секції при Товаристві почав працювати *Інститут нормальної і патологічної психології* (голова С. Балея). У перший рік існування Інститут провів курс експериментальної психології, в якому взяло участь приблизно 20 учасників, студентів університету [65, с. 17]. Після від'їзду голови Інституту Степана Балея до Варшави, де він очолив кафедру психології в університеті, організація припинила існування.

При Математично-природописно-лікарській секції 3 березня 1921 року почала функціонувати «Лабораторія бактеріологічних і

мікроскопічних дослідів та лікарських аналізів крові та сечі», згодом перейменована на *Бактеріологічно-хімічний Інститут Наукового Товариства ім. Шевченка* під керівництвом Максима Музики. Метою і завданням Інституту визначав його «Регулямін»: проведення «досвідних наукових праць в області бактеріології і хемії» [39], вишкіл лікарів та студентів з метою теоретичної і практичної бактеріології і лікарської хемії. Також Інститут проводив безкоштовні аналізи для незаможних хворих коштом громадянських харитативних установ («Народня Лічниця», «Порадня Матерей» та ін.) [39]. За березень 1921 р. – грудень 1922 р. лабораторія Інституту здійснила 1343 аналізи, серед яких: цитологічне дослідження крові, мікроскопічне дослідження на малярію, реакція Відаля, культури крові (аналіз крові на стерильність), реакція Васермана та ін. [65, с. 18]. Постійними працівниками Інституту були М. Музика, Л. Максимонько, В. Щуровський і П. Холодний. У межах діяльності Інституту за 1923–1925 роки до наукового обігу введено такі дослідження П. Холодного і д-ра М. Музики: «Нові методи стабілізації кольоїдового срібла і досліди над діланнем отриманих препаратів на різні бактерії *in vitro* і на криліках», «Досліди над умовами фізико хемічної рівноваги межі кольоїдовим розтвором срібла а електролітами», «Квантитативні досліди над поворотністю желів кольоїдового срібла»; д-ра О. Подолінського і д-ра М. Музики «Досліди над реакцією Мануїлова відріжнення крові мужчини і жінки» [54, с. 31]. Крім досліджень, на базі Інституту провадили також навчання та вишколи. У 1926 році сім лікарів-українців відбули вишкіл у клінічних методах дослідження, які необхідні для роботи у шпиталях та практикуючим лікарям, а також три закордонні лікарі-бактеріологи пізнавали тодішні найновіші методи в галузі бактеріології, серології, гематології та лікарської хемії [55, с. 45]. У 1930 році при Інституті організовано «досвідню станицю», на базі якої діяла Науково-технічна комісія НТШ. У 1938 році Інститут припинив діяльність через вимогу польської влади від Товариства оформити дозвіл на ведення праці. За таких умов Виділ Товариства припинив роботу Інституту, а його інвентар передав у депозит Українському шпиталю при «Народній лічниці» [59, с. 21–22]. Під управою секції залишився лише відділ хемії та хемічної технології.

Незважаючи на скрутне матеріальне становище та складну політичну ситуацію для українського народу, керівництво НТШ намагалось і далі розвивати українську науку. Василь Сімович, характеризуючи стан науки 1935–1937 років, з жалем констатував: «Наукове Товариство не має засобів на видавання своїх наукових видавництв, через те наукові праці, виконані в робітнях, чи в наукових Комісіях Товариства, роками чекають на появу друком і тратять свою вартість, а тим науковці знеохочуються до наукової праці та переходять на журналістику або літературу; наукові Комісії й робітні НТШ не мають засобів на наукову працю, їх діяльність нидіє, тимто старші дослідники перестають працювати, а молодші шукають собі верстату праці у чужих; що раз більше утруднений для нашої молоді доступ до високих шкіл і їх наукових семінарів і робітень спричинює постійне зменшування наукового доросту. Все це разом дає жахливий образ поступневого занепаду української науки в межах польської держави, а це мусить мати катастрофальний вплив на наш дальший культурний розвиток» [58, с. 42]. Така ситуація підштовхувала керівництво до реформ у структурі Товариства, аби вивести наукову роботу на вищий рівень. Так, у 1935 році Президія Товариства запропонувала до розгляду проєкт реорганізації наукової праці, згідно з яким усю дослідну роботу планували зосередити у наукових комісіях. Наукові комісії та секції мали стати клітинами науково-дослідної праці зі спеціальних питань, де не лише б працювали вже відомі дослідники, а і «молоді адепти науки мали мати спромогу поглиблювати й поширити своє знання і спеціалізуватися в даних ділянках науки» [58, с. 30]. У зв'язку з цим утворилися нові комісії – Комісія старої історії України (під проводом І. Крип'якевича), Музикологічна комісія (під проводом С. Людкевича, видавала журнал «Українська музика» (1939) та Історично-джерелознавча комісія (очолив Омелян Терлецький), а у складі Математично-природописно-лікарської секції створено Комісію охорони природи. Її роль полягала у захисті флори і фауни, цінних геологічних об'єктів краю [46, с. 102]. Першим об'єктом наукової роботи Комісії був кедровий заповідник площею 255,19 га на горі Яйце, біля с. Підлютого, який заснував Митрополит А. Шептицький. Другий об'єкт – заповідник на ерекціональних ґрунтах «Чортової Гори» біля Рогатина.

Ще однією установою, яка б репрезентувала науково-дослідну роботу Товариства у галузі українознавства, мав стати *Інститут українознавства*. З метою клопотання про державну фінансову допомогу, а також про заснування державного наукового інституту українознавства й українського університету керівництво НТШ відрядило до Варшави (16–17 травня 1935 р.) делегацію у складі І. Раковського, Ю. Мудрака та Є. Храпливого [58, с. 42]. В результаті Товариство отримало від уряду незначну дотацію – 12 тис. злотих щорічно, а прем'єр-міністр Я. Єндженевич пообіцяв сприяти у заснуванні «Інституту українознавства» [21, арк. 66]. 13 січня 1936 року президія НТШ ухвалила рішення про створення Інституту, а згодом склала його детальну програму, яку Виділ Товариства прийняв 10 червня 1936 року. Її проєкт зберігається у ЦДІА України у м. Львові під назвою «Правильник інституту українознавства НТШ». Текст «Правильника» визначав Інститут об'єднанням усіх наукових комісій Товариства, які займаються чи будуть займатися науковими дослідженнями з українознавства [38, арк. 5], а також наголошував на меті Інституту – об'єднати та упорядкувати всі українознавчі досліді НТШ. Для успішної роботи планувалося структурувати її у 15 відділах: геології України, географії України, антропогеографії України, антропології України, археології України, етнографії України, етнології України, мистецтва України, історії України, мови українського народу, літератури українського народу, літературної критики, слов'янознавства, соціології, господарства українського народу [38, арк. 6–7]. На жаль, через економічні і політичні обставини ця справа не була завершена. Програма Інституту передбачала також видавання наукового журналу, присвяченого питанням українознавства. Обґрунтовуючи його доцільність, Виділ Товариства наголошував: «Установа, яка об'єднувала б усі досліді над українським народом у минулому й сучасному та яка мала б завдання виховувати майбутніх дослідників [...], мусіла б мати свій власний орган, який згуртовував би її співробітників і приятелів та подавав би нашій суспільності висліди багатоважної наукової праці» [58, с. 31]. Ним став журнал «Сьогодні і минуле». Його видання було ухвалено 22 січня 1936 року. Згідно з матеріалами засідань Наукової ради за 1938 рік, мета заснування журналу полягала у піднесенні рівня культури серед громадян, а також в оживленні

наукової діяльності в НТШ, що дало б змогу публікувати праці наукових комісій і визначних дослідників Товариства на чолі українознавства [21, арк. 70]. Його випуск був організований за коштів українських фінансово-економічних установ: вартість чотирьох чисел – вісім тис. зл. – оплатили Центросоюз і Ревізійний союз українських кооператив. Перше число журналу вийшло у березні 1939 року.

Як відомо, важливою складовою академічної установи є наявність інституцій, які не лише здійснюють науково-дослідну роботу, а й зберігають, структурують і пропагують їхню діяльність. Без сумніву, Бібліотека НТШ, зберігаючи і збираючи друковані та рукописні пам'ятки українського народу й України, підтримуючи наукову діяльність Товариства і поширюючи наукові знання, виконувала функції національної бібліотеки та стала національним культурним надбанням. Зібрані НТШ бібліотечні збірки, як зауважує Галина Сварник, становлять «золотий фонд україніки» [47]. На 1938 рік при Товаристві функціонувало три музеї [59, с. 7]: культурно-історичний, у якому діяли археологічний та етнографічний відділи; природописний музей – організований у 1926–1927 роках заходами математично-природописно-лікарської секції та Фізіографічної комісії; а також музей історично-воєнних пам'яток – заснований 29 травня 1937 року за ініціативи НТШ, товариства «Молода Громада» і «Українського Товариства Допомоги Інвалідам». Бібліотека і музей НТШ стали цінним джерелом для наукових працівників – у їхніх межах діяли наукові робітні, де мали змогу працювати науковці не лише Галичини, а й з інших міст.

Діяльність Товариства як наукової інституції була тісно пов'язана з іншими науковими установами та товариствами. Такі наукові зв'язки давали змогу НТШ вийти на міжнародний науковий рівень і вкотре наголосити на своїй ідентичності. Так, члени Природописно-лікарської комісії (М. Панчишин, М. Музика, Б. Матюшенко, С. Балей та інші) спільно з Українським лікарським товариством у Львові видавали часопис «Лікарський Вісник» (1898–1939). А у 1937 році Бібліографічна комісія НТШ разом з Українським товариством бібліофілів у Львові та Товариством прихильників української книги в Празі почала видавати журнал «Українська книга» (1937–1939). Співробітниками журналу були такі відомі українські бібліографи, бібліофіли та книгознавці, як М. Возняк, В. Дорошенко,

П. Зленко, Ф. Колесса, І. Кревецький, І. Крип'якевич, І. Раковський, Б. Романенчук, І. Свенціцький, В. Сімович, Є. Пеленський. Музикологічна комісія НТШ спільно із «Союзом Українських професійних Музик» у 1938 році заснували журнал «Українська музика».

Плідною була також співпраця з українськими видавництвами, які випускали праці членів Товариства. Так, у співпраці з Українським Видавничим інститутом з'явилися: три томи «Української Загальної Енциклопедії» (1930–1934, за редакцією Івана Раковського); «Атлас України і сумежних країв» (1937) та «Географія України» В. Кубійовича. Карти і діаграми, які стали основою «Атласу сумежних країв», – це результат наукових студій Володимира Кубійовича та його співробітників, членів Географічної і Демографічної комісії НТШ. Аби ознайомити українське суспільство з науковою діяльністю професора В. Кубійовича і його колег, Товариство організувало у жовтні 1935 року пресконференцію. Згодом, у грудні 1935 року, у приміщенні культурно-історичного музею НТШ було влаштовано виставку карт та діаграм «Український народ, його життя і праця», яка зацікавила громадськість не лише у Львові, а й за кордоном. Тому вже у лютому 1936 року за співпраці Українського наукового інституту вдалося провести виставку в Берліні, а 19–29 серпня 1936 року з нагоди Конгресу Слов'янських географів і етнографів – у Софії (за допомоги Болгарсько-українського товариства та його очільника і члена НТШ Михайла Арнаутова).

У цей період також реформували роботу наукових комісій, зокрема створили нову комісію – Наукову Раду, завдання якої полягало у провадженні всіх наукових справ Товариства. До складу Наукової Ради входили президія Товариства, президії всіх трьох секцій, заступники секцій у Виділі й усі члени Виділу, які були дійсними членами НТШ. Загальну Наукову Раду сформували на засіданні 1 лютого 1938 року, тоді ж обрали її голову – Івана Раковського і секретаря – Романа Цегельського. Наукова Рада мала займатися винятково науковими справами Товариства: продовжувати започатковану роботу щодо заснування українського університету та Інституту українознавства, відкрити статистичну робітню, а також працювати над здобуттям для НТШ титулу й прав Академії наук. Отримання титулу АН потребувало змін статуту, аби пристосувати його до тогочасних обставин; відмежувати від дійсних членів всі адміністративні і

господарські справи, щоби присвятити діяльність суто науці. Було запропоновано два проекти. Перший передбачав створення, крім трьох чинних секцій, ще однієї – адміністраційно-господарської, до складу якої могли входити звичайні члени. Така секція, як планувалося, опікувалася б усіма адміністративно-господарськими справами і була б за них відповідальною. Другий проект передбачав структурування Товариства на зразок академії наук: воно складалося б лише з членів-науковців, а всі звичайні члени Товариства утворювали б окрему організацію. Така організація «мала б обов'язок постачати матеріальні засоби для наукової діяльності НТШ» [59, с. 18]. Для роботи над змінами статуту була створена комісія, до якої увійшли І. Витанович та С. Старосольський. На жаль, ці плани не були втілені через складне матеріальне становище Товариства у зв'язку з початком Другої світової війни. У 1940 році, після приходу більшовиків до Львова, Товариство було «добровільно» розформоване. Зауважимо, що відновити свою діяльність Товариство змогло за межами України, а саме у Мюнхені 30 березня 1947 року, в Україні – 21 жовтня 1989 року зусиллями ініціативної групи, до якої входили члени із різних наукових установ та громадських організацій.

Висновки. За період існування Товариство, не маючи реальної урядової підтримки, стало потужним науково-дослідним центром, поширювало знання з фізики, математики, природничих наук, історії, археології, а також започаткувало формування національної бібліотеки, музею, дослідних установ та лабораторій. У ювілейному, 150 томі «Записок НТШ» М. Грушевський, аналізуючи шлях Товариства, підсумовував: «В супереч оптимістичним сподіванням його промоторів, Товариство ім. Шевченка титулу Академії від австрійського уряду не дістало – але і без титулу воно в повній мірі виконало те завдання, яке українські круги обох половин покладали на проєктовану академію. Хоч без титулу воно знайшло признание свого академічного характеру в світових наукових кругах. Його паростю було Київське Наукове Товариство засноване в р. 1907 – що в свою чергу підготувало заснування Української Академії Наук» [11, с. VI].

1. Барвінський О. Спомини з мого життя. Київ : ВД «Стилос», 2010. Т. 2, ч. 3, 4. 1120 с.
2. Верига В. Наукове товариство ім. Шевченка в добі Грушевського: (З нагоди 40-річчя смерті Михайла Грушевського). *Ювілейний збірник наукових*

- праць з нагоди 100-річчя НТШ і 25-річчя НТШ у Канаді.* Торонто, 1977. С. 15–30.
3. Винар Л. Михайло Грушевський і Наукове Товариство ім. Шевченка. 1892–1934. Нью-Йорк ; Дрогобич ; Львів : Укр. іст. т-во, 2006. 384 с.
 4. Гнатюк В. Наукове товариство імени Шевченка: з нагоди 50-ліття його заснування (1873–1923). Львів, 1923. 15, [1] с.
 5. Головач Ю. Вчені НТШ і Український університет у Львові. *Вісник НТШ.* 1992. Чис. 1. С. 12–13.
 6. Грицак Я. Конфлікт 1913 року в НТШ: причини і причинки. *Український історик.* Нью-Йорк ; Торонто ; Київ ; Львів ; Мюнхен, 1991–1992. Т. 28–29 (чис. 110–115). С. 319–332.
 7. Грицак Я. Почин для зросту на спільнім ґрунті: Погляд на Наукове Товариство імені Т. Шевченка, що діяло у Львові протягом 116 років. *Наука і суспільство.* 1989. № 10. С. 20–26.
 8. Грицак Я. Формування академічного статусу НТШ. *Т. Шевченко і українська національна культура: до 175-річчя від дня народження Т. Шевченка та 115-річчя заснування Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові* : матеріали наук. симп. (Львів, 8–9 черв. 1989 р.). Львів : Світ, 1990. С. 70–72.
 9. Грицак Я., Романів О. З іменем Шевченка. *Аксіоми для нащадків: Українські імена у світовій науці* : зб. нарисів. Львів : Меморіал, 1992. С. 16–26.
 10. Грицак Я., Романів О. Наукове товариство ім. Т. Шевченка та його внесок у розвиток духовної культури України. *Т. Шевченко і українська національна культура: до 175-річчя від дня народження Т. Шевченка та 115-річчя заснування Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові* : матеріали наук. симп. (Львів, 8–9 черв. 1989 р.). Львів : Світ, 1990. С. 68–70.
 11. Грушевський М. З нагоди 150-ої книги «Записок». *Записки НТШ.* 1929. Т. СЛ : Праці філологічної та історично-філософської секції. С. V–VII.
 12. Грушевський М. Наукове Товариство імени Шевченка і його діяльність в 1898 р. *Записки НТШ.* 1899. Т. 27. С. 4–5.
 13. Грушевський М. Наші Товариства: I. Наукове Товариство імени Шевченка. *Літературно-Науковий Вістник.* 1900. Т. IX, кн. I. С. 184–200.
 14. Демуз І. Діяльність Наукового Товариства імені Тараса Шевченка у Львові (кінець XIX – початок XX ст.): сучасна вітчизняна історіографія. *Львівський літопис.* 2014. Вип. 6. С. 149–175.
 15. Дорошенко В. Наукове Товариство імени Шевченка у Львові (1873–1892–1912 рр.). Київ ; Львів, 1913. 88 с.
 16. Дорошенко В. Огнище української науки: Наукове товариство імени Т. Шевченка: з нагоди 75-річчя його заснування. Нью Йорк ; Філадельфія, 1951. 116 с.
 17. Зайцева З. Роль М. С. Грушевського в академізації Наукового товариства ім. Шевченка. *Історичний журнал.* 2004. № 10/11. С. 109–117.

18. Зайцева З. Український науковий рух: інституціональні аспекти розвитку (кінець XIX – початок XX ст.): монографія. Київ : КНЕУ, 2006. 368 с.
19. Зайцева З. Українські історики у контексті академізації української науки на початку XX ст. *Інститут історії України на зламі епох, у світлих традицій та перетворень. 75 років інституціонального буття* : доп. та матеріали Міжнар. наук. конф. 20–21 жовт. 2011 р. Київ, 2012. С. 45–58. (Історіографічні дослідження в Україні ; вип. 22).
20. Зайцева З., Ротар Н. Науково-організаційна діяльність Олександра Барвінського (1847–1937). *Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика*. 2009. Вип. 15, ч. 2. С. 26–34.
21. Звіт про діяльність математично-природописно-лікарської секції за 1937–1938 рр. // ЦДІА України у м. Львові. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 37. 126 арк. URL: <https://cap.bl.uk/archive-file/EAP900-2-5-1#?c=0&m=0&s=0&cv=2&xywh=-1767%2C0%2C5989%2C3679>.
22. Зелінська Н. Наукове книговидання в Україні: історія та сучасний стан. Львів : Світ, 2002. 267 с.
23. Зелінська Н. В., Савчук В. Є. «Записки Наукового товариства імені Т. Шевченка»: Міст між минулим і майбутнім. *Поліграфія і видавнича справа*. 1993. Вип. 28. С. 7–10.
24. Ільницька Л. Українознавча бібліографія в Науковому товаристві ім. Шевченка у Львові (1885–1939). Друковані й архівні матеріали. *Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника*. Львів, 1994. Вип. 4. С. 165–183.
25. Історія Наукового товариства ім. Шевченка у Львові (1873–1948). Нью-Йорк ; Мюнхен, 1949. 52 с.
26. Ковалишин О. І. Освітньо-просвітницька діяльність Наукового товариства імені Шевченка у Львові (1873–1939 рр.) : автореф. ... канд. пед. наук. Дрогобич, 2020. 20 с.
27. Кониський О. [Про перетворення Товариства імені Шевченка у наукове]. *Правда*. 1889. Лют. С. 307.
28. Крип'якевич І. Історично-філософська секція НТШ під керівництвом Михайла Грушевського у 1894–1913 роках. *Вісник АН України*. 1992. № 5. С. 70–86.
29. Купчинський О. А. Наукове товариство імені Шевченка у Львові. *Енциклопедія історії України* : у 10 т. Київ : Наук. думка, 2010. Т. 7 : Мл.-О. С. 208–213.
30. Кушнір Р., Фелонюк А. Наукове Товариство імені Шевченка: історія сьогодення, майбутнє. *Вісник НАН України*. 2019. № 1. С. 64–84. DOI: <https://doi.org/10.15407/vishn2019.01.064>.
31. Лев В. Наукова і видавнича діяльність НТШ. *Альманах УНС на рік 1973*. [1972]. С. 55–62.

32. Лев В. Сто років праці для науки й нації: коротка історія Наукового Товариства ім. Шевченка. Нью-Йорк : НТШ в ЗДА, 1972. 56 с.
33. Лев В. Філологічні науки в рамках Наукового товариства ім. Шевченка за сто років. *Ювілейний науковий конгрес для відзначення століття НТШ* : програма конгресу і абстракти доповідей. Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1973. С. 23–24.
34. Мацюк Г. Роль учених НТШ у становленні української наукової термінології. *Т. Шевченко і українська національна культура: до 175-річчя від дня народження Т. Шевченка та 115-річчя заснування Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові* : матеріали наук. симпоз. (Львів, 8–9 черв. 1989 р.). Львів : Світ, 1990. С. 112–113.
35. Падох Я. Незнищиме Товариство: до 100-річчя Наукового Товариства ім. Шевченка. Нью-Йорк, 1983. 20 с.
36. Прицак О. Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові поміж двома війнами. *Український історик*. Нью-Йорк ; Торонто ; Мюнхен, 1981. № 1–4. С. 147–152.
37. Протоколи об'єднаних засідань членів секцій товариства 1919–1938 рр. // ЦДІА України у м. Львові. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 38. 37 арк. URL: <https://eap.bl.uk/archive-file/EAP900-2-5-2#?c=0&m=0&s=0&cv=0>.
38. Регламент роботи інституту українознавства товариства // ЦДІА України у м. Львові. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 14. 12 арк. URL: <https://eap.bl.uk/archive-file/EAP900-2-6-3>.
39. Регламент роботи хіміко-бактеріологічного інституту товариства // ЦДІА України у м. Львові. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 13. 1 арк. URL: <https://eap.bl.uk/archive-file/EAP900-2-6-2>.
40. Регулярін для видавництва Наукового Товариства імени Шевченка прийнятий на засіданню Виділу дня 18. цвітня 1918 р. [Львів, 1918]. 4 с.
41. Регулярін секцій і наукових комісій Наукового Товариства ім. Шевченка (ухвалений на спільнім засіданню секцій 19 (31) січня і потверджений Виділом 7 лютого 1900 р.). *Хроніка НТШ*. 1900. Ч. 1. С. 46–48.
42. [Регулярін т. є. внутрішній устрій Наукового товариства імени Шевченка] // ЦДІА України у м. Львові. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 10. 6 арк. URL: <https://eap.bl.uk/archive-file/EAP900-2-6-1#?c=0&m=0&s=0&cv=0&xywh=-1767%2C0%2C5989%2C3679>.
43. Рибчинська Н. Бібліографічне бюро у Львові (1910–1914): принципи поточного реєстру української книги. *Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника*. Львів, 2006. Вип. 14. С. 90–99.
44. Рибчинська Н. Видавнича діяльність Бібліографічної комісії НТШ у галузі ретроспективної українознавчої бібліографії (1909–1939). *Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника*. Львів, 2004. Вип. 12. С. 141–164.

45. Савенко В. Наукова діяльність членів історично-філософської секції НТШ у сфері історії України (1892–1914 рр.). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Історія. 2011. Вип. 1. С. 53–58. URL: http://catalog.library.tnpu.edu.ua/hnatjuk/Dialnistu_V_Hnatiuka_v_NTS/Naukova_diiialnist_chleniv_istorychno-filosofskoi_sektsii_NTSh_u_sferi_istorii_Ukrainy_1892_1914_rr.pdf.
46. Савенко Т. С. Наукове товариство імені Т. Шевченка в Західній Україні у міжвоєнний період: організаційні засади, наукова і видавнича діяльність : дис. ... канд. іст. наук. Черкаси, 2016. 284 с.
47. Сварник Г. Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка у Львові. *Наукове товариство імені Шевченка* : енциклопедія. Київ ; Львів, 2015. URL: <https://encyclopedia.com.ua/entry-277>.
48. Статути [НТШ, 1892] // ЦДІА України у м. Львові. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 3. 18 арк. URL: <https://eap.bl.uk/archive-file/EAP900-2-1-3>.
49. Статути [НТШ, 1898] // ЦДІА України у м. Львові. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 4. 6 арк. URL: <https://eap.bl.uk/archive-file/EAP900-2-1-4#?c=0&m=0&s=0&cv=9&xywh=247%2C74%2C967%2C594>.
50. Статути [НТШ, 1904] // ЦДІА України у м. Львові. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 6. 12 арк. URL: <https://eap.bl.uk/archive-file/EAP900-2-1-6#?c=0&m=0&s=0&cv=4&xywh=-1268%2C440%2C4990%2C3066>.
51. «Сьогоднішнє й минуле» (1939) : сист. покажч. змісту / уклад. і авт. передм. В. Передирій. Львів, 2009. 60 с.
52. Франко І. З поля нашої науки. *Народ*. 1893. 1 нояб. (чис. 1). С. 251–255.
53. Франко І. Як я став «казенним радикалом»: (Замість політичної хроніки). *Житє і Слово*. 1886. Груд. (кн. VI). С. 473–498.
54. Хроніка Наукового товариства ім. Шевченка у Львові: за роки 1923–1925. Львів, 1926. Ч. 67–68, вип. I–II. 176 с.
55. Хроніка Наукового товариства імені Шевченка у Львові: за роки 1926–1930. Львів, 1930. Ч. 69–70. 135 с.
56. Хроніка Наукового товариства ім. Шевченка у Львові: за час від 1.I.1931 – 30.IX.1932. Львів, 1932. Ч. 71. 39 с.
57. Хроніка Наукового товариства ім. Шевченка у Львові: за час від 1.X.1932 – 31.XII.1934. Львів, 1935. Ч. 72. 100 с.
58. Хроніка Наукового товариства ім. Шевченка у Львові: за час від 1.I.1935 – 25.XII.1937. Львів, 1937. Ч. 73. 126 с.
59. Хроніка Наукового товариства ім. Шевченка у Львові: за час від 26.XII.1937 – 31.XII.1938. Львів, 1939. Ч. 74. 124 с.
60. Хроніка Наукового товариства імені Шевченка у Львові. 1911. Ч. 45, вип. I. 71 с.
61. Хроніка Наукового товариства імені Шевченка у Львові. 1911. Ч. 48, вип. IV. 37 с.

62. Хроніка Наукового товариства імени Шевченка у Львові. 1912. Ч. 50, вип. II. 27 с.
63. Хроніка Наукового товариства імени Шевченка у Львові. 1918. Ч. 60–62, вип. I–III. 164 с.
64. Хроніка Наукового товариства імени Шевченка у Львові. 1920. Ч. 63–64, вип. I–II. 114 с.
65. Хроніка Наукового товариства ім. Шевченка у Львові. 1922. Ч. 65–66, вип. I–II. 114 с.
66. Хроніка українсько-руського Наукового товариства імени Шевченка у Львові. 1902. Ч. 11, вип. III. 24 с.
67. Хроніка українсько-руського Наукового товариства імени Шевченка у Львові. 1904. Ч. 18, вип. II. 24 с.

References

1. Barvinskyi, O. (2010). Spomyny z moho zhyttia [Memories from my life]. Kyiv : VD “Stylos”, 2, 3, 4, 1120 p. [in Ukr.].
2. Veryha, V. (1977). Naukove tovarystvo im. Shevchenka v dobi Hrushevskoho: (Z nahody 40-richchia smerty Mykhaila Hrushevskoho) [Shevchenko Scientific Society in the era of Hrushevskyi: (On the occasion of the 40th anniversary of the death of Mykhailo Hrushevskyi)]. *Yuvileinyi zbirnyk naukovykh prats v 100-richchia NTSh i v 25-richchia NTSh u Kanadi*. Toronto, pp. 15–32. [in Ukr.].
3. Vynar, L. (2006). Mykhailo Hrushevskyi i Naukove Tovarystvo im. Shevchenka. 1892–1934 [Mykhailo Hrushevskyi and Shevchenko Scientific Society. 1892–1934]. Niu-York ; Drohobych ; Lviv : Ukr. ist. t-vo, 384 p. [in Ukr.].
4. Hnatiuk, V. (1923). Naukove tovarystvo imeny Shevchenka: z nahody 50-littia yoho zasnovannia (1873–1923) [Shevchenko Scientific Society: on the occasion of the 50th anniversary of its founding (1873–1923)]. Lviv, 15, [1] p. [in Ukr.].
5. Holovach, Yu. (1992, 1). Vcheni NTSh i Ukrainyskyi universytet u Lvovi [Scientists of NTSh and the Ukrainian University in Lviv]. *Visnyk NTSh*, pp. 12–13. [in Ukr.].
6. Hrytsak, Ya. (1991–1992). Konflikt 1913 roku v NTSh [The conflict of 1913 in the NTSh]. *Ukrainskyi istoryk*. Niu-York ; Toronto ; Kyiv ; Lviv ; Miunkhen, 28–29 (110–115), pp. 319–332. [in Ukr.].
7. Hrytsak, Ya. (1989, 10). Pochyn dlia zrostu na spilnim hrunti: Pohliad na Naukove Tovarystvo imeni T. Shevchenka, sheho diialo u Lvovi protiahom 116 rokov [A start for growth on common ground: A look at NTSh, which operated in Lviv for 116 years]. *Nauka i suspilstvo*, pp. 20–26. [in Ukr.].
8. Hrytsak, Ya. (1990). Formuvannia akademichnoho statusu NTSh [Formation of academic status of NTSh]. *T. Shevchenko i ukrainska natsionalna*

- kultura: do 175-richchia vid dnia narodzhennia T. Shevchenka ta 115-richchia zasnuvannia Naukovoho Tovarystva im. T. Shevchenka u Lvovi* : materialy nauk. symp. (Lviv, 8–9 cherv. 1989 r.). Lviv : Svit, pp. 70–72. [in Ukr.].
9. Hrytsak, Ya. & Romaniv, O. (1992). Z imenem Shevchenka [With the name of Shevchenko]. *Aksiomy dlia nashchadkiv: Ukrainski imena u svitovii nau-tsi* : zb. narysiv. Lviv : Memorial, pp. 16–26. [in Ukr.].
 10. Hrytsak, Ya. & Romaniv, O. (1990). Naukove tovarystvo im. T. Shevchenka ta yoho vnesok u rozvytok dukhovnoi kultury Ukrainy [NTSh and his contribution to the development of the spiritual culture of Ukraine]. *T. Shevchenko i ukrainska natsionalna kultura: do 175-richchia vid dnia narodzhennia T. Shevchenka ta 115-richchia zasnuvannia Naukovoho Tovarystva im. T. Shevchenka u Lvovi* : materialy nauk. symp. (Lviv, 8–9 cherv. 1989 r.). Lviv : Svit, pp. 68–70. [in Ukr.].
 11. Hrushevskiy, M. (1929). Z nahody 150-oi knyhy “Zapysok” [On the occasion of the 150th book “Zapysky”]. *Zapysky NTSh*, CL : Pratsi filolohichnoi ta istorychno-filosofichnoi sekti, pp. V–VII. [in Ukr.].
 12. Hrushevskiy, M. (1899). Naukove Tovarystvo imeny Shevchenka i yoho diialnist v 1898 r. [Shevchenko Scientific Society and its activities in 1898]. *Zapysky NTSh*, 27, pp. 4–5. [in Ukr.].
 13. Hrushevskiy, M. (1900). Nashi Tovarystva: I. Naukove Tovarystvo imeny Shevchenka [Our societies: I. Shevchenko Scientific Society]. *Literaturno-Naukovyi Vistnyk*, IX, I, pp. 184–200. [in Ukr.].
 14. Demuz, I. (2014). Diialnist Naukovoho Tovarystva imeni Tarasa Shevchenka u Lvovi (kinets XIX – pochatok XX st.): suchasna vitchyzniana istoriografii [Activities of Taras Shevchenko Scientific Society in Lviv (end of the 19th – beginning of the 20th century): modern historiography]. *Pereiaslavskiy litopys*, 6, pp. 149–175. [in Ukr.].
 15. Doroshenko, V. (1913). Naukove Tovarystvo imeny Shevchenka u Lvovi (1873–1892–1912 rr.) [Shevchenko Scientific Society in Lviv (1873–1892–1912)]. Kyiv ; Lviv, 88 p. [in Ukr.].
 16. Doroshenko, V. (1951). Ohnyshche ukrainskoi nauky: Naukove tovarystvo imeny T. Shevchenka: z nahody 75-richchia yoho zasnuvannia [The hearth of Ukrainian science: T. Shevchenko Scientific Society: to the 75th anniversary of its foundation]. Niu York ; Filiadelfia, 116 p. [in Ukr.].
 17. Zaitseva, Z. (2004, 10/11). Rol M. S. Hrushevskoho v akademizatsii Naukovoho tovarystva im. Shevchenka [The role of Mykhailo Hrushevskiy in the academicization of Shevchenko Scientific Society]. *Istorychnyi zhurnal*, pp. 109–117. [in Ukr.].
 18. Zaitseva, Z. (2006). Ukrainskyi naukovyi ruh: instytutsionalni aspekty rozvytku (kinets XIX – pochatok XX st.) [Ukrainian scientific movement: institutional aspects of development (late 19th – early 20th centuries)]: monohrafiia. Kyiv : KNEU, 368 p. [in Ukr.].

19. Zaitseva, Z. (2012). Ukrainski istoryky u konteksti akademizatsii ukrain-skoï nauky na pochatku XX st. [Ukrainian historians in the context of aca-demicization of Ukrainian science at the beginning of the 20th century]. *Institut istorii Ukrainy na zlami epokh ta peretvoren. 75 rokiv instytutsional-noho buttia* : dop. ta materialy Mizhnar. nauk. konf. 20–21 zhovt. Kyiv, pp. 45–58. (Istoriografichni doslidzhennia v Ukraini ; 22). [in Ukr.].
20. Zaitseva, Z. & Rotar, N. (2009). Naukovo-orhanizatsiina diialnist Olek-sandra Barvinskoho (1847–1937) [Scientific and organizational activities of Oleksandr Barvinsky (1847–1937)]. *Ukraina XX st.: kultura, ideolohiia, polityka*, 15, 2, pp. 26–34. [in Ukr.].
21. Zvit pro diialnist matematychno-pryrodopysno-likarskoï sektsii za 1937–1938 rr. [Report on the activity of the mathematical-naturalistic-medical section for 1937–1938] // TsDIA Ukrainy u m. Lvovi. F. 309, inventory 1, file 37, 126 fol. Retrieved from: <https://eap.bl.uk/archive-file/EAP900-2-5-1#?c=0&m=0&s=0&cv=2&xywh=-1767%2C0%2C5989%2C3679>. [in Ukr.].
22. Zelinska, N. (2002). Naukove knyhovydannia v Ukraini: istoriia ta suchas-nyi stan [Scientific book publishing in Ukraine: history and current state]. Lviv : Svit, 267 p. [in Ukr.].
23. Zelinska, N. & Savchuk, V. (1993). “Zapysky Naukovoho tovarystva ime-ni T. Shevchenka”: Mist mizh mynulym i maibutnim [“Notes of Shev-chenko Scientific Society”: A bridge between the past and the future]. *Po-lihrafiia i vydavnycha sprava*, 28, pp. 7–10. [in Ukr.].
24. Ilnytska, L. (1994). Ukrainoznavcha bibliohrafiia v Naukovomu tovaryst-vi im. Shevchenka u Lvovi (1885–1939). Drukovani y arkhivni materialy [Ukrainian studies bibliography in Shevchenko Scientific Society in Lviv (1885–1939). Printed and archival materials]. *Zapysky Lvivskoi naukovoï biblioteky im. V. Stefanyka*. Lviv, 4, pp. 165–183. [in Ukr.].
25. Istoriiia Naukovoho tovarystva im. Shevchenka u Lvovi (1873–1948) [His-tory of Shevchenko Scientific Society in Lviv (1873–1948)]. (1949). Niu-York ; Miunkhen, 52 p. [in Ukr.].
26. Kovalyshyn, O. I. (2020). Osvitno-prosvitnytska diialnist Naukovoho to-varystva imeni Shevchenka u Lvovi (1873–1939 rr.) [Educational activi-ties of Shevchenko Scientific Society in Lviv (1873–1939)] : avtoref. ... kand. ped. nauk. Drohobych, 20 p. [in Ukr.].
27. Konytskyi, O. (1889, February). [Pro peretvorennia Tovarystva imeni Shev-chenka u naukove. [About the transformation of Shevchenko Society into a scientific one]. *Pravda*, p. 307. [in Ukr.].
28. Krypiakievych, I. (1992, 5). Istorychno-filosofichna sektsiia NTSh pid ke-rivnytstvom Mykhaila Hrushevskoho u 1894–1913 rokakh [The historical and philosophical section of NTSh under the leadership of Mykhailo Hru-shevskyi in 1894–1913]. *Visnyk AN Ukrainy*, pp. 70–86. [in Ukr.].

29. Kupchynskiy, O. A. (2010). Naukove tovarystvo imeni Shevchenka u Lvovi [Shevchenko Scientific Society in Lviv]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy* : u 10 t. Kyiv : Nauk. dumka, 7, 728 p. [in Ukr.].
30. Kushnir, R. & Felonyuk, A. (2019, 1). Naukove Tovarystvo imeni Shevchenka: istoriia sohodennia, maibutnie [Shevchenko Scientific Society in Lviv: history of convergence, future]. *Visnyk NAN Ukrainy*, pp. 64–84. [in Ukr.]. DOI: <https://doi.org/10.15407/visn2019.01.064>.
31. Lev, V. ([1972]). Naukova i vydavnycha diialnist NTSh [Scientific and publishing activities of NTSh]. *Almanakh UNS na rik 1973*, pp. 55–62. [in Ukr.].
32. Lev, V. (1972). Sto rokov pratsi dlia nauky y natsii: korotka istoriia Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka [100 years of work for science and science: a short story of Shevchenko Scientific Society]. Niu York : NTSh v ZDA, 56 p. [in Ukr.].
33. Lev, V. (1973). Filolohichni nauky v ramkakh Naukovoho tovarystva im. Shevchenka za sto rokov [Philological sciences within the framework of Shevchenko Scientific Society for one hundred years]. *Yuvileinyi naukovyi kongres dlia vidznachennia stolittia NTSh* : prohrama kongresu i abstrakty dopovidei. Niu-York ; Paryzh ; Sidnei ; Toronto, pp. 23–24. [in Ukr.].
34. Matsiuk, H. (1990). Rol uchenykh NTSh u stanovlenni ukraïnskoi naukovoï terminolohii [The role of scientists of NTSh in the formation of Ukrainian scientific terminology]. *T. Shevchenko i ukraïnska natsionalna kultura: do 175-richchia vid dnia narodzhennia T. Shevchenka ta 115-richchia zasnuvannia Naukovoho Tovarystva im. T. Shevchenka u Lvovi* : materialy naukovoho sympoziumu (Lviv, 8–9 cherv. 1989 r.). Lviv : Svit, pp. 112–113. [in Ukr.].
35. Padokh, Ya. (1983). Neznyschyme Tovarystvo: do 100-richchia Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka [The Indestructible Society: to the 100th anniversary of Shevchenko Scientific Society]. Niu-York, 20 p. [in Ukr.].
36. Pritsak, O. (1981). Naukove Tovarystvo im. Shevchenka u Lvovi pomizh dvoma viinamy [Shevchenko Scientific Society in Lviv between the two wars]. *Ukraïnskyi istoryk*. Niu-York ; Toronto ; Miunkhen, 1–4, pp. 147–152. [in Ukr.].
37. Protokoly obiednanykh zasidan chleniv sektsii tovarystva 1919–1938 rr. [Protocols of joint meetings of members of the society's sections for 1919–1938] // TsDIA Ukrainy u m. Lvovi. F. 309, inventory 1, file 38, 37 fol. Retrieved from: <https://eap.bl.uk/archive-file/EAP900-2-5-2#?c=0&m=0&s=0&cv=0>. [in Ukr.].
38. Rehlament roboty instytutu ukraïnoznavstva tovarystva [Regulations of the Institute Ukrainian Studie] // TsDIA Ukrainy u m. Lvovi. F. 309, inventory 1, file 14, 12 fol. Retrieved from: <https://eap.bl.uk/archive-file/EAP900-2-6-3>. [in Ukr.].
39. Rehlament roboty khimikobakteriolohichnoho instytutu tovarystva [Regulations of the Chemical and Bacteriological Institute of the Society] //

- TsDIA Ukrainy u m. Lvovi. F. 309, inventory 1, file 13, 1 fol. Retrieved from: <https://eap.bl.uk/archive-file/EAP900-2-6-2>. [in Ukr.].
40. Reguliamin dlia vydavnytstv Naukovoho Tovarystva imeny Shevchenka pryniaty na zasidaniu Vydilul dnia 18. tsvitnia 1918 r. [Regulations for publishing houses of Shevchenko Scientific Society adopted at a meeting of the Department on April 18, 1918]. ([1918]). [Lviv], 4 p. [in Ukr.].
 41. Reguliamin sektiis i naukovykh komisii Naukovoho tovarystva im. Shevchenka (ukhvalenyi na spilnomu zasidanni sektiis 31 sichnia i zatviu Vydilom 7 liutoho 1900 r.) [Regulations of the sections and scientific commissions of Shevchenko Scientific Society (adopted at a joint meeting of the sections on January 31 and approved on February 7, 1900)]. (1900). *Khronika NTSh*, 1, p. 46–48. [in Ukr.].
 42. Rehlament robot [Reguliamin t. ye. vnutrishnii ustrii Naukovoho tovarystva imeny Shevchenka] [Regulations of the internal structure of Shevchenko Scientific Society] // TsDIA Ukrainy u m. Lvovi. F. 309, inventory 1, file 10, 6 fol. Retrieved from: <https://eap.bl.uk/archive-file/EAP900-2-6-1#?c=0&m=0&s=0&cv=0&xywh=-1767%2C0%2C5989%2C3679>. [in Ukr.].
 43. Rybchynska, N. (2006). Bibliohrafichne biuro u Lvovi (1910–1914): prynstypy potochnoho reiestru ukrainskoi knyhy [Bibliographic Bureau in Lviv (1910–1914): principles of the current register of Ukrainian books]. *Zapysky Lvivskoi naukovoï biblioteky im. V. Stefanyka*. Lviv, 14, pp. 90–99. [in Ukr.].
 44. Rybchynska, N. (2004). Vydavnycha diialnist Bibliohrafichnoi komisii NTSh u haluzi retrospektyvnoi ukrainoznavchoi bibliohrafii (1909–1939) [Publishing activity of the Bibliographic Commission of Shevchenko Scientific Society in the field of retrospective Ukrainian studies bibliography (1909–1939)]. *Zapysky Lvivskoi naukovoï biblioteky im. V. Stefanyka*. Lviv, 12, pp. 141–164. [in Ukr.].
 45. Savenko, V. (2011). Naukova diialnist chleniv Istorychno-filosofskoi sektiis NTSh u sferi istorii Ukrainy (1892–1914 rr.) [Scientific activity of members of the Historical and Philosophical Section of Shevchenko Scientific Society in the field of Ukrainian history (1892–1914)]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka*. Seria: Istorii, 1, pp. 53–58. Retrieved from: http://catalog.library.tnpu.edu.ua/hnatjuk/Diialnistu_V_Hnatiuka_v_NTS/Naukova_diialnist_chleniv_istorychno-filosofskoi_sektiis_NTSh_u_sferi_istorii_Ukrainy_1892_1914_rr.pdf. [in Ukr.].
 46. Savenko, T. S. (2016). Naukove tovarystvo imeni T. Shevchenka v Zakhidnii Ukraini u mizhvoiennyi period: orhanizatsiini zasady, naukova i vydavnycha diialnist [Shevchenko Scientific Society in Western Ukraine in the interwar period: organizational principles, scientific and publishing activities] : dys. ... kand. ist. nauk. Cherkasy, 284 p. [in Ukr.].

47. Svarnyk, H. (2015). Biblioteka Naukovoho tovarystva im. Shevchenka u Lvovi [Library of Shevchenko Scientific Society in Lviv]. *Naukove tovarystvo imeni Shevchenka* : entsyklopediia. Kyiv ; Lviv. Retrieved from: <https://encyclopedia.com.ua/entry-277>. [in Ukr.].
48. Statuty [NTSh, 1892] [Statutes of NTSh, 1892] // TsDIA Ukrainy u m. Lvovi. F. 309, inventory 1, file 3, 18 fol. Retrieved from: <https://eap.bl.uk/archive-file/EAP900-2-1-3>. [in Ukr.].
49. Statuty [NTSh, 1898] [Statutes of NTSh, 1898] // TsDIA Ukrainy u m. Lvovi. F. 309, inventory 1, file 4, 6 fol. Retrieved from: <https://eap.bl.uk/archive-file/EAP900-2-1-4#?c=0&m=0&s=0&cv=9&xywh=247%2C74%2C967%2C594>. [in Ukr.].
50. Statuty [NTSh, 1904] [Statutes of NTSh, 1904] // TsDIA Ukrainy u m. Lvovi. F. 309, inventory 1, file 6, 12 fol. Retrieved from: <https://eap.bl.uk/archive-file/EAP900-2-1-6#?c=0&m=0&s=0&cv=4&xywh=1268%2C440%2C4990%2C3066>. [in Ukr.].
51. Peredyrii, V. (comp., 2009). “Sohochasne y mynule” (1939) : syst. pokazhch. zmistu [“Present and Past” (1939): a systematic index of contents]. Lviv, 60 p. [in Ukr.].
52. Franko I. (1893, 1, November 1). Z polia nashoi nauky [From the field of our science]. *Narod*, pp. 251–255. [in Ukr.].
53. Franko, I. (1886, VI, December). Yak ya stav “kazennym radikalom”: (Zamist politychnoi khroniky) [How I became a “government radical”: (Instead of a political chronicle)]. *Zhyttie i Slovo*, pp. 473–498. [in Ukr.].
54. Khronika Naukovoho tovarystva im. Shevchenka u Lvovi: za roky 1923–1925 [Chronicle of Shevchenko Scientific Society in Lviv: 1923–1925]. (1926). Lviv, 67–68, I–II, 176 p. [in Ukr.].
55. Khronika Naukovoho tovarystva imeny Shevchenka u Lvovi: za roky 1926–1930 [Chronicle of Shevchenko Scientific Society in Lviv: 1926–1930]. (1930). Lviv, 69–70, 135 p. [in Ukr.].
56. Khronika Naukovoho tovarystva im. Shevchenka u Lvovi: za chas vid 1.I.1931 – 30.IX.1932 [Chronicle of Shevchenko Scientific Society in Lviv: 1.I.1931 – 30.IX.1932]. (1932). Lviv, 71, 39 p. [in Ukr.].
57. Khronika Naukovoho tovarystva im. Shevchenka u Lvovi: za chas vid 1.X.1932 – 31.XII.1934 [Chronicle of Shevchenko Scientific Society in Lviv: 1.X.1932 – 31.XII.1934]. (1935). Lviv, 72, 100 p. [in Ukr.].
58. Khronika Naukovoho tovarystva im. Shevchenka u Lvovi: za chas vid 1.1.1935 – 25.XII.1937 [Chronicle of Shevchenko Scientific Society in Lviv: 1.1.1935 – 25.XII.1937]. (1937). Lviv, 73, 126 p. [in Ukr.].
59. Khronika Naukovoho tovarystva im. Shevchenka u Lvovi: za chas vid 26.XII.1937 – 31.XII.1938 [Chronicle of Shevchenko Scientific Society in Lviv: 26.XII.1937 – 31.XII.1938]. (1939). Lviv, 74, 124 p. [in Ukr.].

60. Khronika Naukovoho tovarystva imeny Shevchenka u Lvovi [Chronicle of Shevchenko Scientific Society in Lviv] (1911). 45, I, 71 p. [in Ukr.].
61. Khronika Naukovoho tovarystva imeny Shevchenka u Lvovi [Chronicle of Shevchenko Scientific Society in Lviv] (1911). 48, IV, 37 p. [in Ukr.].
62. Khronika Naukovoho tovarystva imeny Shevchenka u Lvovi [Chronicle of Shevchenko Scientific Society in Lviv] (1912). 50, II, 27 p. [in Ukr.].
63. Khronika Naukovoho tovarystva imeny Shevchenka u Lvovi [Chronicle of Shevchenko Scientific Society in Lviv] (1918). 60–62, I–III, 164 p. [in Ukr.].
64. Khronika Naukovoho tovarystva imeny Shevchenka u Lvovi [Chronicle of Shevchenko Scientific Society in Lviv] (1920). 63–64, I–II, 114 p. [in Ukr.].
65. Khronika Naukovoho tovarystva im. Shevchenka u Lvovi [Chronicle of Shevchenko Scientific Society in Lviv] (1922). 65–66, I–II, 114 p. [in Ukr.].
66. Khronika ukrainsko-ruskoho Naukovoho tovarystva imeny Shevchenka u Lvovi [Chronicle of Ukrainian-Russian Shevchenko Scientific Society in Lviv]. (1902). Lviv, 11, III, 24 p. [in Ukr.].
67. Khronika ukrainsko-ruskoho Naukovoho tovarystva imeny Shevchenka u Lvovi [Chronicle of Ukrainian-Russian Shevchenko Scientific Society in Lviv]. (1904). Lviv, 18, II, 24 p. [in Ukr.].

Iryna Zhevazhenko, Junior Researcher in Department of Scientific Bibliography, Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv

Shevchenko Scientific Society (1892–1939) – the first national academy

The article examines the way of formation of Shevchenko Scientific Society in Lviv (1892–1939) as the National Academy of Sciences. Based on the study of the Society's charter, regulatory documents, works of society members and historiographical sources, the main directions of scientific activity of the National Academy of Sciences of Ukraine.

Much attention is focused to the formation of a scientific institution, which not only became a leader in the formation of Ukrainian science, but also became a national academy.

The article shows the activity of sections (The Historical-Philosophical Section, the Philological Section, the Mathematical, Natural Sciences and Medical Section), commissions (Archeographic, Ethnographic, Statistical, Classic Philology, Linguistic, Archeological, Ethnographic, Art History, Physiographic, Bibliographic and other) and institutes of the society as its main structural elements.

Keywords: *Shevchenko Scientific Society in Lviv, national academy, charters, sections and commissions of NTSh, O. Barvynskiy, M. Hrushevskiy, I. Franko, S. Tomashivskiy, V. Doroshenko, M. Muzyka.*